

Mánudaginn 11. mars 1991.

Nr. 53/1990.

Árni Árnason

(Baldur Guðlaugsson hrl.)

gegn

Samvinnusjóði Íslands hf.

(Eiríkur Tómasson hrl.) og

til réttargæslu viðskiptaráðherra

(Guðrún Margrét Árnadóttir hrl.) og

Seðlabanka Íslands

(Sigurður G. Guðjónsson hrl.).

Verðtrygging.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Guðrún Erlendsdóttir, Haraldur Henrysson, Hrafn Bragason og Þór Vilhjálmsson og Gunnar M. Guðmundsson, settur dómari.

Áfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar 5. febrúar 1990, en hinn 26. janúar hafði hann fengið áfrýjunarleyfi frá dómsmálaráðherra skv. 2. mgr. 13. gr. laga nr. 75/1973 um Hæstarétt Íslands. Dómkröfur hans eru, að stefndi verði dæmdur til að greiða honum 931,23 krónu með 21,6% ársvöxtum frá 17. febrúar 1989 til 28. s.m., en með dráttarvöxtum skv. 10. gr., sbr. 14. gr., og 12. gr. vaxtalaga nr. 25/1987 frá þeim degi til greiðsludags. Þá krefst áfrýjandi málskostnaðar fyrir báðum dómum. Hann gerir ekki kröfur á hendur réttargæslustefndu.

Stefndi, Samvinnusjóður Íslands hf., krefst staðfestingar héraðsdóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

Báðir réttargæslustefndu krefjast málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

Hér fyrir dómi byggði áfrýjandi á sömu málsástæðum og lagarökum og í héraði, en áherslur voru þó, að því er ætla verður, nokkuð breyttar.

Fyrir Hæstarétti var því haldið fram af hálfu áfrýjanda í fyrsta lagi, að reglugerð nr. 18/1989 um lánskjaravísitölu til verðtryggingar sparifjár og lánsfjár, sem viðskiptaráðherra setti, sé ógild vegna valdþurrðar. Er bent á, að 2. mgr. 39. gr. laga nr. 13/1979 um stjórn efnahagsmála o.fl. segir: „Seðlabankinn skal birta vísi-

tölur, sem heimilt er að miða verðtryggingu sparifjár og lánsfjár við, ásamt vaxtakjörum.“ Enn fremur var bent á 1. mgr. 36. gr. sömu laga í þessu sambandi, en í því ákvæði segir: „Seðlabanki Íslands skal hafa umsjón með framkvæmd ákvæða þessa kafla. Hann veitir heimildir til verðtryggingar, nema hún sé heimiluð sérstaklega í lögum.“

Eins og í héraðsdómi greinir, var við hinn umdeilda útreikning hjá stefnda, Samvinnusjóði Íslands hf., farið eftir reglum í auglýsingu nr. 19/1989 um grundvöll lánskjaravísitölu til verðtryggingar sparifjár og lánsfjár. Þessi auglýsing var gefin út af Seðlabankanum, en staðfest af viðskiptaráðuneytinu. Fyrsta málsgrein auglýsingarinnar er þannig:

„Með heimild í 39. gr. laga nr. 13 frá 10. apríl 1979 um stjórn efnahagsmála o.fl., svo og í reglugerð viðskiptaráðuneytisins nr. 18/1989, um lánskjaravísitölu til verðtryggingar sparifjár og lánsfjár hefur Seðlabanki Íslands ákveðið, að grundvöllur lánskjaravísitölnnar, sbr. auglýsingu bankans frá 26. ágúst 1983, verði frá og með 1. janúar 1989 að 1/3 hluta vísitala framfærslukostnaðar skv. lögum nr. 5 frá 22. mars 1984, að 1/3 hluta vísitala byggingarkostnaðar skv. lögum nr. 42 frá 30. mars 1987 og 1/3 hluta launavísitala, sem Hagstofa Íslands reiknar og birtir mánaðarlega, sbr. lög nr. 63/1985, þar til sett hafa verið sérstök lög um launavísitölu.“

Ákvörðun sú, sem birt var með auglýsingu nr. 19/1989, var tekin af Seðlabankanum og uppfyllti lagakröfur um slíkar ákvarðanir. Eru ekki efni til að fjalla í þessu máli um valdmörk bankans og annarra stjórnvalda eða reglugerð nr. 18/1989. Verða kröfur áfrýjanda ekki teknar til greina á þeim grundvelli, að viðskiptaráðherra hafi brostið vald til að setja reglugerð nr. 18/1989.

Þá eru kröfur áfrýjanda á því reistar, að bein viðmiðun lánskjaravísitölu við laun sé óheimil eftir 7. kafla laga nr. 13/1979.

Í 34. gr. laga nr. 13/1979, en hún er í 7. kafla þeirra, segir: „Stefna skal að því að verðtryggja sparifé landsmanna og almanna-sjóða. Í því skyni er heimilt, eins og nánar greinir í þessum kafla, að mynda sparifjárreikninga og stofna til lánsviðskipta í íslenskum krónum eða öðrum verðmæli með ákvæðum þess efnis, að greiðslur, þar með taldir vextir, skuli breytast í hlutfalli við verðvísitölu eða gengi erlends gjaldeyris, sbr. 39. gr.“

Í 2. mgr. 36. gr. sömu laga segir: „Reglur um verðtryggingu skulu einkum við það miðaðar að tryggja allt sparifé, sem bundið er til þriggja mánaða eða lengur, gegn verðrýrnun af völdum verðhækkana.“

Við skýringu á þessum lagaákvæðum ber að hafa í huga, að löggjafinn felur með þessu stjórnvöldum að ákveða, hvernig verðtryggingu er fyrir komið, og að orðin „verðvísitala“ og „verðtrygging“ verða ekki skýrð svo, að þau banni, að vísitala launa sé hluti láns-kjaravísitölu. Verða kröfur áfrýjanda því ekki teknar til greina á grundvelli þessa atriðis.

Í þriðja lagi hefur áfrýjandi haldið því fram, að launavísitala sú, sem notast var við, þegar gerðir voru útreikningar á grundvelli auglýsingar nr. 19/1989, hafi ekki verið opinber skráð vísitala, svo sem þurft hafi að vera eftir 4. tölulið a í 1. mgr. 39. gr. laga nr. 13/1979.

Eins og í héraðsdómi segir, var vísitala launa samkvæmt lögum nr. 63/1985 um greiðslujöfnun fasteignaveðlana til einstaklinga reiknuð og birt af Hagstofu Íslands, og verður krafa áfrýjanda ekki tekin til greina á grundvelli þessarar málsástæðu.

Loks telur áfrýjandi, að skuldabréf það, sem stefndi, Samvinnusjóður Íslands hf., gaf út og mál þetta er sprottið af, hafi falið í sér loforð um, að verðbætur yrðu miðaðar við hina eldri útreikningsaðferð, svo sem lögmætt hafi verið á útgáfudegi bréfsins. Þurfi áfrýjandi ekki að hlíta breytingu á þessu.

Auglýsing nr. 19/1989 fjallaði um hluta af efnahagsstefnu ríkisstjórnar landsins og hafði lagastöð, samanber framanskráð. Hún varðaði ekki höfuðstól skuldabréfsins, sem áfrýjandi átti, heldur aðferð við útreikning verðbóta, en um það atriði hefur gengið á ýmsu, og hefur meðal annars verið ákveðið í lögum að takmarka heimildir til samninga um verðbætur, samanber til dæmis lög nr. 71/1966 um verðtryggingu fjárskuldbindinga sem þó rýmkuðu eldri heimildir. Reglurnar í auglýsingu nr. 19/1989 eru almenns eðlis og verður eigi jafnað til eignaupptöku. Verður áfrýjandi að hlíta þeim eins og aðrir, sem hafa hagsmuni af verðbótaákvörðunum, og getur ekki byggt á ákvæðum skuldabréfsins til að fá kröfum sínum framgengt hjá dómstólum.

Samkvæmt þessu ber að staðfesta héraðsdóminn.

Rétt er, að málskostnaður fyrir Hæstarétti falli niður.

Hinn áfrýjaði dómur er staðfestur.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 19. desember 1989.

I.

Mál þetta, sem dómtekið var 21. nóvember sl., er höfðað af Árna Árna-syni framkvæmdastjóra, Fífumýri 13, Garðabæ, kt. 260449-2579, með stefnu, birtri 28. febrúar 1989, á hendur Samvinnusjóði Íslands hf., Ingólfs-stræti 3, Reykjavík, kt. 691282-0829, og til réttargæslu þeim Jóni Sigurðs-syni viðskiptaráðherra, Selbraut 15, Seltjarnarnesi, kt. 170441-4949, með starfsstöð í viðskiptaráðuneytinu, Arnarhvíli, Reykjavík, og Seðlabanka Ís-lands, Kalkofnsvegi 1, Reykjavík, kt. 560269-4129.

Dómkröfur stefnanda eru þær, að stefndi, Samvinnusjóður Íslands hf., verði dæmdur til að greiða stefnanda kr. 931,23 með 21,6% ársvöxtum frá 17. febrúar 1989 til 1. mars s.á., en með 24% ársvöxtum frá þeim degi til birtingardags stefnu 28. febrúar 1989, en frá þeim degi með dráttarvöxt-um samkvæmt 10. gr., sbr. 14. gr., og 12. gr. vaxtalaga nr. 25/1987 til greiðsludags. Þá er gerð krafa um, að stefndi verði dæmdur til að greiða stefnanda málskostnað að skaðlausu skv. mati dómsins, og beri máls-kostnaðarfjárhæðin dráttarvexti skv. 10. gr., sbr. 14. gr., og 12. gr. vaxta-laga nr. 25/1987 frá 15. degi eftir dómsuppsögu til greiðsludags.

Ekki eru gerðar kröfur á hendur réttargæslustefndu, en þeim er stefnt til réttargæslu, svo að þeir eigi þess kost að koma að lagasjónarmiðum varðandi mál þetta.

Dómkröfur stefnda, Samvinnusjóðs Íslands hf., eru þær, að hann verði sýknaður af kröfu stefnanda í máli þessu og að stefnanda verði gert að greiða honum málskostnað samkvæmt gjaldskrá LMFÍ.

Réttargæslustefndi viðskiptaráðherra lýsir yfir stuðningi við sýknukröfu stefnda, Samvinnusjóðs Íslands hf., og gerir þær dómkröfur, að honum verði dæmdur hæfilegur málskostnaður úr hendi stefnanda og að máls-kostnaðarfjárhæðin beri dráttarvexti frá 15. degi eftir dómsuppsögu til greiðsludags.

Af hálfu réttargæslustefnda Seðlabanka Íslands eru gerðar kröfur um hæfilegan málskostnað úr hendi stefnanda að mati réttarins og að máls-kostnaðarfjárhæðin beri dráttarvexti samkvæmt 10. gr., sbr. 14. gr., og 12. gr. vaxtalaga nr. 25/1987 frá 15. degi eftir dómsuppsögu til greiðslu-dags.

Sættir hafa verið reyndar árangurslaust.

Málavextir.

Stefnandi kveður málavexti vera þá, að hinn 10. febrúar 1986 hafi stefndi, Samvinnusjóður Íslands hf., gefið út skuldabréf með verðtryggingu, þar sem stefndi viðurkenndi að skulda Marel hf. kr. 100.000. Upphæðin hafi samkvæmt skuldabréfinu verið bundin lánskjaravísitölu með grunnvísitölu 1396, og skyldi höfuðstóll skuldarinnar breytast í hlutfalli við breytingar á vísitölunni frá grunnvísitölu til gjalddaga. Skuldina hafi borið að endurgreiða með einni afborgun hinn 10. febrúar 1989. Skuldin hafi ekki borið vexti. Stefnandi hafi keypt skuldabréf þetta hinn 14. febrúar 1986, og hafi það þá verið framselt honum.

Hinn 23. janúar 1989 hafi viðskiptaráðuneytið gefið út reglugerð nr. 18/1989 um lánskjaravísitölu til verðtryggingar sparifjár og lánsfjár. Þar hafi verið ákveðið, að grundvelli lánskjaravísitölu, sem hafi verið samsettur af vísitölu framfærslukostnaðar að 2/3 hlutum og vísitölu byggingarkostnaðar að 1/3 hluta, skyldi breytt þannig, að hann yrði samsettur að 1/3 hluta af vísitölu framfærslukostnaðar skv. l. nr. 5/1984, að 1/3 hluta af vísitölu byggingarkostnaðar skv. l. nr. 42/1987 og að 1/3 hluta af launavísitölu, sem Hagstofa Íslands reikni og birti mánaðarlega, sbr. l. nr. 63/1985, „þar til sett hafi verið lög um launavísitölu, en þá taki sú vísitala við“. Tekið hafi verið fram í reglugerðinni, að lánskjaravísitalan samkvæmt reglugerðinni komi að öllu leyti í stað lánskjaravísitölu samkvæmt fyrra grundvelli. Þennan sama dag, 23. janúar 1989, hafi Seðlabanki Íslands gefið út nýja auglýsingu, nr. 19/1989, „um grundvöll lánskjaravísitölu til verðtryggingar sparifjár og lánsfjár“. Hafi í auglýsingunni verið vísað til fyrrgreindrar reglugerðar nr. 18/1989 og auglýstur sá grundvöllur lánskjaravísitölu, sem þar sé ákveðinn. Hafi hin nýja lánskjaravísitala tekið gildi hinn 1. febrúar 1989.

Samkvæmt fyrra vísitölugrundvelli hefði lánskjaravísitala fyrir febrúar 1989 orðið 2330 stig, en samkvæmt hinum nýja vísitölugrundvelli hafi lánskjaravísitala fyrir febrúar 1989 orðið 2317 stig. Stefnandi hafi framvísað fyrrgreindu skuldabréfi til greiðslu hinn 17. febrúar 1989 í Samvinnubanka Íslands hf., Bankastræti 7, Reykjavík, svo sem tiltekið hafi verið í skuldabréfinu. Hafi honum þá verið greitt út í samræmi við útreikninga samkvæmt hinum nýja vísitölugrundvelli, en það hafi gert kr. 165.974,21. Stefnandi hafi tekið við greiðslu með þessum fyrirvara: „Með fyrirvara um rétt gildi L-vísit. sem er 2317 stig í útr., en ætti að vera 2330.“

Hinn 23. febrúar 1989 hafi stefnandi síðan ritað stefnda og kرافيð hann um mismun þann, sem myndaðist við það, að stefndi lagði nýjan vísitölugrundvöll til grundvallar útreikningum skuldarinnar í stað fyrra vísitölugrundvallar, eins og stefnandi telji sig eiga rétt á að fá greitt samkvæmt.

Þá hefði skuldin hljóðað um kr. 166.905,44. Mismunurinn sé því kr. 931,23. Stefnandi hafi ekki orðið við kröfu stefnanda um að greiða þennan mismun, og sé því málsókn þessi óhjákvæmileg. Stéfnufjárhæðin svari umræddum mismuni.

Málsástæður stefnanda og lagarök.

Krafa stefnanda er á því byggð, að hann eigi rétt á því, að við útreikning á skuld stefnda við hann samkvæmt umræddu skuldabréfi skuli sá grundvöllur lánskjaravísitölunnar, er gildi, áður en reglugerð nr. 18/1989 og auglýsing Seðlabankans nr. 19/1989 voru gefnar út, lagður til grundvallar. Krafa stefnanda hér að lútandi byggist á eftirfarandi málsástæðum og lagarökum:

1. Um heimildir til verðtryggingar sparifjár og lánsfjár fari samkvæmt VII. kafla 1. nr. 13/1979. Samkvæmt 2. mgr. 36. gr. þessara laga skuli reglur um verðtryggingu einkum við það miðaðar að tryggja bundið sparifé gegn verðyrnun af völdum verðhækkana.

Í 40. gr. sömu laga segi, að heimilt sé að ákveða verðtryggingu í formi sérstaks verðbótaþáttar, sem tengdur sé verðlagsbreytingum. Af þessum ákvæðum sem og forsögu og tilgangi laga nr. 13/1979 telji stefnandi, að ráða megi, að ákvæði VII. kafla laga nr. 13/1979 séu á því byggð, að innlendar vísitölur skuli mæla almennar verðlagsbreytingar, en ekki breytingar á öðrum hagstæðum.

Lánskjaravísitala sú, sem Seðlabanki Íslands ákvað og birti sem heimilan verðtryggingargrundvöll eftir setningu laga nr. 13/1979, hafi allt frá upphafi og þar til reglugerð nr. 18/1989 og eftirfarandi auglýsing Seðlabankans voru gefnar út, verið samsett af vísitölu framfærslukostnaðar að 2/3 hlutum og vísitölu byggingarkostnaðar að 1/3 hluta. Báðar þessar vísitölur mæli verðlagsbreytingar á víðtæku sviði og séu, þegar þær komi saman í lánskjaravísitölu, mjög alhliða mælikvarði á verðlagsbreytingar. Við setningu laga nr. 13/1979 virðist hafa verið gengið út frá því, að framfærsluvísitala og vísitala byggingarkostnaðar yrðu notaðar til að mynda þá vísitölu, sem heimilt yrði að miða vísitölu fjárskuldbindinga við.

Í reglugerð nr. 18/1989 og eftirfarandi auglýsingu Seðlabankans hafi verið ákveðið, að lánskjaravísitalan skyldi frá og með 1. febrúar 1989 samstanda að 1/3 af launavísitölu. Stefnandi telji, að ákvæði VII. kafla laga nr. 13/1979 heimili ekki, að tekin sé upp bein viðmiðun við launabreytingar, enda geti laun þróast á allt annan veg en almennt verðlag. Sé hin nýja lánskjaravísitala þegar af þeirri ástæðu ólögmat og þar með ógild sem viðmiðun í útreikningi á skuld stefnda við hann skv. umræddu skuldabréfi. Beri því að leggja fyrri vísitölugrundvöll og útreikninga samkvæmt honum til grundvallar við útreikning skuldarinnar.

2. Jafnvel þótt talið yrði, að VII. kafli laga nr. 13/1979 stæði því ekki í vegi, að tekin væri upp bein viðmiðun við launabreytingar á grundvelli lánskjaravísitölu, telji stefnandi, að ekki hafi við setningu reglugerðar nr. 18/1989 og eftirfarandi auglýsingu Seðlabankans verið fullnægt því lagskilyrði, sbr. a-lið 4. töluliðar 39. gr. I. nr. 13/1979, að það sé skilyrði verðtryggingar skv. lögnum, að í grundvelli verðtryggingar sé miðað við opinbera skráða vísitölu eða vísitölur, eins og þær séu reiknaðar út á hverjum tíma. Stefnandi telji, að launavísitala sú, sem Hagstofa Íslands reiknar nú út samkvæmt lögum nr. 63/1985, uppfylli ekki þessi skilyrði. Bein viðmiðun við hana í grundvelli verðtryggingar standist því ekki og valdi því, að hin nýja lánskjaravísitala sé ólögmæt.

Enginn hafi tekið betur af öll tvímæli um þetta atriði en ríkisstjórnin sjálf í athugasemdum við stjórnarfrumvarp til laga um launavísitölu, sem ríkisstjórnin lagði fram á Alþingi í desember 1988.

Stefnandi telji, að nýja lánskjaravísitalan, sem að 1/3 hluta samanstandi af launavísitölu, sem Hagstofan reikni og birti skv. 6. gr. I. nr. 63/1985, sé því einnig ólögmæt, a.m.k. meðan ekki hafi verið sett lög um launavísitölu.

3. Samkvæmt 39. gr., sbr. 36. gr. I. nr. 13/1979, sé það Seðlabanki Íslands, sem veita skuli heimild til verðtryggingar og birta skuli vísitölur, sem heimilt sé að miða verðtryggingu lánsfjár við. Um slíkt hafi ekki verið að ræða hér, heldur hafi viðskiptaráðuneytið ákveðið breytingar á grundvelli lánskjaravísitölunnar með reglugerð nr. 18/1989 og hafi jafnframt ákveðið í sömu reglugerð, að Seðlabankinn skyldi birta auglýsingu um lánskjaravísitöluna á grundvelli þeirrar reglugerðar, sbr. síðan auglýsingu Seðlabankans nr. 19/1989.

Stefnandi telji, að viðskiptaráðuneytið bresti lagaheimild til að taka sér fyrir hendur að breyta grundvelli vísitölunnar og að auglýsing Seðlabankans, sem gefin hafi verið út samkvæmt slíkri forskrift ráðuneytisins og með vísan til hennar, standist því ekki heldur.

4. Loks sé krafa stefnanda á því reist, að jafnvel þótt talið yrði, að lög nr. 13/1979 heimiluðu beina viðmiðun við launabreytingar í grundvelli lánskjaravísitölu og að viðmiðun við þá launavísitölu, sem Hagstofa Íslands reiknar nú út skv. lögum nr. 63/1985, stæðist og að rétt hafi verið að breytingunni staðið, þá þurfi stefnandi ekki, gegn vilja sínum, að sæta því, að þessi nýja vísitala sé lögð til grundvallar í útreikningum á skuld stefnda við hann samkvæmt umræddu skuldabréfi, heldur eigi hann rétt á því, að sá vísitölugrundvöllur, er í gildi var, þegar til skuldbindingarinnar var stofnað, sé notaður við útreikning skuldarinnar.

Stefnandi byggir á því, að lánskjaravísitala skv. reglugerð nr. 18/1989 sé önnur vísitala en sú, sem um samdist við útgáfu stefnda á umræddu

skuldabréfi hinn 10/2 1986, sbr. og úrskurð úrskurðarnefndar skv. 44. gr. l. nr. 13/1979 á dskj. nr. 8. Samkvæmt skuldabréfinu skyldi skuldin bundin lánskjaravísitölu með grunnvísitölu 1396, og skyldi höfuðstóll skuldarinnar breytast í hlutfalli við breytingar á vísitölunni frá grunnvísitölu til gjalddaga. Enginn fyrirvari hafi verið gerður um, að skuldbinding stefnda skyldi breytast, ef grundvelli lánskjaravísitölu yrði breytt. Fjárskuldbindingin miðaðist við vísitölu, sem var samsett þannig, að henni hafi eingöngu verið ætlað að mæla almennar verðlagsbreytingar í landinu, þannig, að fram næðist verðtrygging lánsfjárhæðarinnar. Þótt aðilar lánsammans þurfi augljóslega að una vissum lagfæringum á grundvelli lánskjaravísitölu, svo sem eins og leiðréttingum á og endurskoðun þess neyslugrundvallar, sem framfærslu- og byggingarvísitölur byggist á, þá geti það ekki tekið til eðlisbreytinga á sjálfum grundvellingnum á borð við þá breytingu, sem ákveðin var með reglugerð nr. 18/1989, þegar upp sé tekin bein viðmiðun við launabreytingar. Túlka verði allar heimildir löggjafans, að ekki sé minnst á heimildir stjórnvalda til að grípa inn í samninga einkaréttarlegs eðlis, svo sem hér hafi verið gert, ákaflega þröngt. Augljóslega geti það ekki gengið sem röksemd gagnvart stefnanda, að hin nýja vísitala muni áreiðanlega, þegar til lengri tíma sé litið, mæla nokkurn veginn það sama og sú gamla. Stefnandi standi frammi fyrir þeirri staðreynd, að krafa hans á hendur stefnda sé lægri, ef miðað sé við hina nýju lánskjaravísitölu, en verða myndi, ef grundvöllur sá, sem fjárskuldbinding stefnda miðaðist við, þegar skuldabréfið var gefið út, sé notaður.

Verði fallist á það sjónarmið stefnanda, að hin nýja lánskjaravísitala skuli ekki lögð til grundvallar við útreikninga á kröfu hans á hendur stefnda skv. umræddu skuldabréfi, annaðhvort vegna þess að hún verði talin ólög-mæt, bæði að því er varði eldri og yngri fjárskuldbindingar eða að því er varði fjárskuldbindingar, sem til var stofnað fyrir gildistöku hennar, svo sem fjárskuldbindingu stefnda skv. skuldabréfi því, sem um ræði í máli þessu, þá telji stefnandi, að leggja beri til grundvallar útreikningum og greiðslu skuldarinnar þá lánskjaravísitölu eða grundvöll lánskjaravísitölu, sem í gildi var, er reglugerð nr. 18/1989 og auglýsing Seðlabankans nr. 19/1989 voru gefnar út. Sé stefnukrafan á því byggð. Telji stefnandi ein-sýnt, að þá hljóti að eiga og mega styðjast við hinn eldri grundvöll lánskjaravísitölunnar, enda sé sá grundvöllur þekktur og vísitölubreytingar skv. honum útreiknanlegar og útreiknaðar, sbr. bréf Seðlabanka Íslands til lögmanns stefnanda á dskj. nr. 7, þar sem upplýst sé, hver lánskjaravísitala fyrir febrúar 1989 hefði orðið skv. áður gildandi vísitölugrundvelli.

Stefnandi tekur fram, að dráttarvaxta af stefnufjárhæðinni sé einungis krafist frá 17. febrúar 1989, en ekki frá gjalddaga skuldabréfsins hinn 10.

febrúar 1989, enda hafi stefnandi ekki framvísað skuldabréfinu til greiðslu fyrir en hinn 17. febrúar 1989.

Málsástæður og lagarök stefnda, Samvinnusjóðs Íslands hf.

Stefnandi heldur því m.a. fram, að viðskiptaráðherra hafi brostið vald til þess að lögum að gefa út reglugerð nr. 18/1989 með þeim hætti, sem gert var.

Í íslenskri stjórnskipan hafi ráðherrum sem æðstu handhöfum framkvæmdarvalds verið játað viðtækri heimild til þess að setja stjórnvaldsfyrirmæli, t.d. í formi reglugerða, svo framarlega sem slík fyrirmæli brjóti ekki í bága við sett lög. Í 3. mgr. 65. gr. 1. nr. 13/1979 sé viðskiptaráðherra veitt sérstök heimild til þess „að setja með reglugerð nánari ákvæði um framkvæmd VI., VII. og X. kafla“ laganna. Löggjafinn hafi gagngert með þessum hætti veitt viðskiptaráðherra vald til þess að setja nánari ákvæði um verðtryggingu sparifjár og lánsfjár til fyllingar ákvæðum VII. kafla laganna um það efni, en þau ákvæði feli í sér verulegt svigrúm, svo sem vikið verði að hér á eftir. Í 2. mgr. 39. gr. 1. nr. 13/1979 sé svo fyrir mælt, að Seðlabanki Íslands skuli „birta vísitölur, sem heimilt sé að miða verðtryggingu sparifjár og lánsfjár við“. Þetta ákvæði verði með engu móti skýrt svo, að það girði fyrir, að ráðherra sem æðsti handhafi framkvæmdarvalds á þessu sviði setji nánari reglur um grundvöll verðtryggingar en fram komi í lögnum sjálfum. Einungis sé gert ráð fyrir því, að Seðlabankinn sjái um að birta þær vísitölur, sem heimilt sé að miða verðtryggingu sparifjár og lánsfjár við, en það hafi bankinn einmitt gert í kjölfar þess, að ráðherra gaf út reglugerð sína, sbr. auglýsingu nr. 19/1989.

Þegar hvort tveggja sé virt, verði ekki séð, að viðskiptaráðherra hafi farið út fyrir valdmörk sín, þegar hann gaf út reglugerð nr. 18/1989. Spurning sé aftur á móti, hvort ákvæði hennar samrýmist fyrirmælum laga nr. 13/1979.

VII. kafli 1. nr. 13/1979 fjalli um verðtryggingu sparifjár og lánsfjár. Í 2. mgr. 36. gr. laganna sé mælt fyrir um það, hvaða markmið reglur um verðtryggingu skuli hafa, en þar segi orðrétt: „Reglur um verðtryggingu skulu einkum við það miðaðar að tryggja allt sparifé, sem bundið er til þriggja mánaða eða lengur, gegn verðrýrnun af völdum verðhækkana.“ Samkvæmt þessu ákvæði skuli meginmarkmið slíkra reglna vera að tryggja sparifé (og lánsfé) gegn verðrýrnun af völdum verðhækkana, en hins vegar verði ákvæðið ekki skýrt öðruvísi en svo, að taka megí mið af öðrum sjónarmiðum samhliða meginmarkmiðinu við setningu reglna um verðtryggingu, sbr. orðið „einkum“.

Í 4. tl. 39. gr. laganna sé fjallað um grundvöll verðtryggingar. Í a-lið komi fram, að sé um að ræða skuldbindingu í íslenskum krónum, skuli

hann miðaður „við opinbera skráða vísitölu eða vísitölur eins og þær eru reiknaðar á hverjum tíma“. Í frumvarpi því, sem síðar varð að lögum nr. 13/1979, hafi verið lagt til, að grundvöllur verðtryggingar skyldi miðaður „við opinbera skráða verðvísitölu“, en í meðförum Alþingis hafi orðalaginu verið breytt í núgildandi horf.

Séu þessi tvö ákvæði laganna skoðuð, en þau lúti annars vegar að því, hvert skuli vera markmið reglna um verðtryggingu, og hins vegar, hver skuli vera grundvöllur verðtryggingar, verði með engu móti dregin sú ályktun af þeim, að bein viðmiðun við launabreytingar í grundvelli lánskjaravísitölu sé óheimil. Laun séu í raun og veru verð á vinnu, sem innt sé af hendi, og séu þau eflaust sá þáttur, sem mest áhrif hafi á þróun verðlags hér á landi, þ. á m. þróun framfærsluvísitölu og byggingarvísitölu og þar með lánskjaravísitölu samkvæmt lögum nr. 13/1979, eins og hún hafi verið reiknuð frá upphafi.

Við mat á því, hvort lánskjaravísitala sú, sem reiknuð sé á grundvelli reglugerðar nr. 18/1989, samrýmist fyrirmælum VII. kafla l. nr. 13/1979, beri „einkum“ að líta til þess, hvort núgildandi lánskjaravísitala tryggi sparifé og lánsfé „gegn verðrýrnun af völdum verðhækkana“. Í því sambandi sé fróðlegt að bera þróun lánskjaravísitölu samkvæmt reglugerð nr. 18/1989 saman við þróun lánskjaravísitölu samkvæmt eldri grundvelli. Við slíkan samanburð komi í ljós, að vísitalan þróist með svipuðum hætti, þegar litið sé til lengri tíma, hvort sem notaður sé eldri eða yngri grundvöllur, sbr. dskj. nr. 14 og 15. Að sjálfsögðu verði við þetta mat að leggja til grundvallar, svo sem gert sé bæði í stefnu og greinargerð stefnanda á dskj. nr. 1 og 2, hvort lánskjaravísitalan, svo sem hún sé samsett, fullnægi þeim kröfum um efni slíkrar vísitölu, sem sé að finna í VII. kafla l. nr. 13/1979. Hins vegar skipti ekki máli, hvort þær vísitölur, sem hún sé samsett af, fullnægi þeim kröfum einar sér.

Í a-lið 4. tl. 39. gr. l. nr. 13/1979 sé gerð sú formkrafa til þeirra vísitalna, sem myndi grundvöll verðtryggingar, að um sé að ræða „opinbera skráða vísitölu eða vísitölur“. Aðilar máls þessa séu sammála um, að bæði framfærsluvísitala og byggingarvísitala séu opinberar skráðar vísitölur, en stefnandi líti svo á, að launavísitala sú, sem Hagstofa Íslands reiknar út samkvæmt lögum nr. 63/1985 um greiðslujöfnun verðtryggðra fasteignalána til einstaklinga, sé ekki opinber skráð vísitala í skilningi l. nr. 13/1979. Þótt vísitala þessi kunni að vera ófullkomin frá hagfræðilegu sjónarmiði, eins og fram komi í athugasemdum við stjórnarfrumvarp til laga um launavísitölu, verði ekki séð, að í fyrrgreindu lagaákvæði séu gerðar neinar efniskröfur til hinna opinberu skráðu vísitalna. Launavísitala samkvæmt lögum nr. 63/1985 sé reiknuð einu sinni í mánuði af Hagstofu Íslands og jafnframt skráð þar. Fullnægi sú vísitala þess vegna umræddri formkröfu.

Af framangreindu verði ekki annað ráðið en það, að ákvæði reglugerðar nr. 18/1979 séu að öllu leyti lögmæt, hvort sem litið sé til forms eða efnis reglugerðarinnar.

Sú grundvallarregla sé talin gilda í íslenskum rétti, að fjárhæðir í samningum skuli standa óhaggaðar þrátt fyrir breytingar á verðlagi eða öðrum aðstæðum, nema samningar geri berum orðum ráð fyrir slíkri breytingu. Í VII. kafla l. nr. 13/1979 sé að finna fyrirmæli um það, með hverjum hætti sé heimilt að verðtryggja sparifé og lánsfé. Lögin leggi þar með bann við því, að fé sé verðtryggt á annan hátt.

Svo sem rakið sé hér að framan, hafi grundvelli lánskjaravísitölu verið breytt með lögmætum hætti 23. janúar 1989, og hafi sú breyting tekið gildi frá og með 1. febrúar s.á. Þar með sé brostin lagaheimild fyrir því, að unnt sé að verðtryggja fé samkvæmt eldri grundvelli lánskjaravísitölu eftir þann tíma. Kröfu stefnanda á hendur stefnda skorti því lagastoð, og beri af þeim sökum að sýkna hann af kröfunni.

Í skuldabréfi því á dskj. nr. 3, sem mál þetta sé sprottið af, segi orðrétt: „Lán þetta er bundið lánskjaravísitölu með grunnvísitölu 1396. Höfuðstóll skuldarinnar breytist í hlutfalli við breytingar á vísitölunni frá grunnvísitölu til gjalddaga.“ Það komi hvorki fram í skuldabréfinu né öðrum gögnum þessa máls, að skuldbinding stefnda hafi miðast við breytingar á lánskjaravísitölu, sem skyldi samsett með tilteknum hætti. Í skuldabréfinu sé þvert á móti látið við það sitja að vísa til lánskjaravísitölu ótiltekið.

Stefnanda hafi verið ljóst eða mátt vera ljóst jafnt sem stefnda, að lánskjaravísitala væri breytingum undirorpin. Þannig hafi grundvöllur þessarar vísitölu verið ákveðinn af stjórnvöldum frá upphafi, enda komi heitið „lánskjaravísitala“ hvergi fyrir í lögum nr. 13/1979. Í ágústmánuði 1983 hafi útreikningi lánskjaravísitölu verið breytt að frumkvæði þáverandi ríkisstjórnar, en breyting þessi hafi leitt til þess, að hækkun vísitölnnar varð mun minni en ella hefði orðið haustið 1983. Þá hafi grundvelli framfærsluvísitölu og byggingarvísitölu verið breytt tvisvar frá árinu 1979, þ.e. framfærsluvísitölu með l. nr. 10/1981 og 5/1984 og byggingarvísitölu með lögum nr. 18/1983 og 42/1987. Jafnt grundvöllur sem útreikningur lánskjaravísitölu hafi því verið öðruvísi í upphafi en síðar varð.

Með tilvísun þeirri til lánskjaravísitölu, sem sé að finna á skuldabréfinu á dskj. nr. 3, hafi báðir málsaðilar fallist á það að miða við vísitölu, sem ákveðin skyldi af stjórnvöldum. Sú vísitala geti eins og aðrar efnahagsstærðir, sem ákvarðaðar séu af hinu opinbera, breyst frá einum tíma til annars, þ. á m. vegna efnahagsstefnu stjórnvalda á hverjum tíma. Breyting sú, sem gerð var á grundvelli lánskjaravísitölu með reglugerð nr. 18/1989, hafi verið óvenjuleg í þeim skilningi, að munur á þróun lánskjaravísitölu samkvæmt hinum nýja grundvelli sé mjög svipuð þróuninni (sic) samkvæmt

eldri grundvelli, sbr. dskj. nr. 14 og 15. Breyting þessi skipti og óverulegu máli fyrir stefnanda, þar eð verðbætur samkvæmt skuldabréfinu, sem greiddar skyldu í einu lagi þann 15. febrúar 1989, skertust aðeins um stefnufjárhæðina, kr. 931,23, og námu kr. 65.974,21 í stað kr. 66.905,44. Nemi stefnufjárhæðin aðeins 1,39% af þeim verðbótum, sem stefnandi telji sig hafa átt að fá greiddar úr hendi stefnda. Verði stefnandi að sætta sig við svo óverulega breytingu, enda hafi hún verið hvort tveggja í senn, lögmæt og réttlætanleg sem liður í efnahagsaðgerðum stjórnvalda til þess að draga úr því, sem nefnt hafi verið misgengi launa og lánskjara, sbr. dskj. nr. 10.

Ekki er gerð athugasemd af hálfu stefnda við tölulega útreikninga á kröfu stefnanda í máli þessu. Kröfu hans um dráttarvexti er ekki heldur mótmælt sem slíkri.

Málsástæður réttargæslustefnda viðskiptaráðherra.

Réttargæslustefndi viðskiptaráðherra kveðst gera sjónarmið aðalstefnda og réttargæslustefnda Seðlabanka Íslands að sínum, en kveðst árétta eftirtalin atriði sérstaklega:

Ekki sé fallist á það sjónarmið stefnanda, að um valdþurrð hafi verið að ræða af hálfu viðskiptaráðuneytisins við útgáfu reglugerðar nr. 18/1989. Í 3. mgr. 65. gr. 1. nr. 13/1979 sé viðskiptaráðherra veitt sérstök heimild til að setja með reglugerð nánari ákvæði um framkvæmd VI., VII. og X. kafla laganna. Með þessum hætti hafi löggjafinn veitt viðskiptaráðherra vald til að setja nánari ákvæði en þau, sem lögin sjálf hafi að geyma, um framkvæmd VII. kafla laganna, sem hér skipti einkum máli.

Í 2. mgr. 39. gr. 1. nr. 13/1979 sé ákvæði þess efnis, að Seðlabanki Íslands skuli *birta* vísitölur, sem heimilt sé að miða verðtryggingu sparifjár og lánsfjár við. Rétt hafi þótt að birta reglulega þá tilteknu vísitölu, sem miðað yrði við og augljóslega yrði mikið notuð í lögskiptum, en fram til þessa höfðu vísitölur, þ.m.t. framfærslu- og byggingarvísitala, ekki verið birtar í Lögbirtingablaði eða Stjórnartíðindum, þótt þær væru gefnar út opinberlega. Ókleift sé að skýra ákvæðið svo, að það girði fyrir, að æðsti handhafi framkvæmdarvalds á þessu sviði setji nánari reglur um grundvöll verðtryggingar en þær, sem komi fram í lögnum sjálfum. Ákvæði laganna feli í sér verulegt svigrúm að þessu leyti. Meðan reglugerð skv. þessum lögum sé í gildi, sé Seðlabankinn bundinn um meðferð lögleyfðs valds síns af efni hennar, þegar hann ákveði nánar og birti verðtryggingarvísitölu. Með ofangreint í huga sé ókleift að komast að þeirri niðurstöðu, að viðskiptaráðherra hafi farið út fyrir valdmörk sín, svo sem stefnandi haldi fram.

Í málalítlbúnaði sínum vísi stefnandi meðal annars til 2. mgr. 36. gr. 1. nr. 13/1979. Þar komi fram, að reglur um verðtryggingu skuli einkum við

það miðaðar að tryggja bundið sparifé gegn verðryrnun af völdum verðhækkana. Telji stefnandi, að ákvæði 7. kafla laganna heimili ekki, að tekin sé upp bein viðmiðun við launabreytingar, enda geti laun þróast á allt annan veg en almennt verðlag. Sé hin nýja lánskjaravísitala ólögmæt þegar af þeirri ástæðu.

Ekki sé unnt að fallast á þetta sjónarmið stefnanda frekar en önnur þau, sem hann reisi málsókn sína á. Í fyrsta lagi skuli á það bent, að skv. nefndri lagagrein skuli reglur um verðtryggingu „einkum“ miðast við að tryggja sparifé gegn verðryrnun af völdum verðhækkana. Þegar af þeirri ástæðu verði ákvæðið ekki skýrt svo, að það girði fyrir, að jafnframt sé tekið mið af breytingum skv. öðrum mælikvarða en framfærslukostnaði og byggingarkostnaði. Um þetta vísist að öðru leyti til umfjöllunar í greinargerð meðstefnda Samvinnusjóðs Íslands hf. Í annan stað skuli á það bent, að launabreytingar hafi frá upphafi haft áhrif á breytingar skv. lánskjaravísitölu. Í þeim efnum hafi ekki verið farið inn á nýjar brautir með hinni breyttu lánskjaravísitölu skv. auglýsingu nr. 19/1989. Þetta hafi orðið með þeim hætti, að bæði byggingarvísitala og framfærsluvísitala, sem frá upphafi hafi myndað hina samsettu lánskjaravísitölu, feli í sér launaliði. Um það vísist einkum til dskj. nr. 20, sem sé bréf frá hagstofustjóra til Ragnars Aðalsteinssonar hrl. Bréfið sé ódagsett, en muni hafa verið skrifað í febrúarmánuði 1989. Þá sé og vísað til grg. á dskj. nr. 14, 1. og 2. mgr. á bls. 4.

Í þessu bréfi komi m.a. fram, að vægi launa í byggingarvísitölu sé nú nálægt 50%. Á þeim tíma, sem lánskjaravísitala var fyrst tekin upp, hafi vægi launa í byggingarvísitölu verið enn hærra, 54,5%, sbr. dskj. nr. 21. Byggingarvísitala sé þannig í eðli sínu að verulegu leyti launavísitala. Hún hafi frá upphafi haft rúmlega þriðjungsvægi í hinni samsettu lánskjaravísitölu. Laun og launabreytingar hafi þannig allt frá byrjun haft veruleg áhrif á lánskjaravísitölu. Þetta staðfesti, að í framkvæmd hafi 2. mgr. 36. gr. 1. nr. 13/1979 ekki verið skilin með þeim hætti, sem stefnandi haldi fram, þ.e., að launahækkanir geti ekki fallið undir það, sem í lagagreininni sé nefnt verðhækkanir.

Hið sama eigi jafnframt við um framfærsluvísitölu. Launabátturinn hafi allnokkur áhrif á breytingar á henni og þar með á breytingar á lánskjaravísitölu. Í nefndu bréfi hagstofustjóra sé því lýst, hvernig launabreytingar hafi áhrif á breytingar á framfærsluvísitölu. Um það vísist til dskj. nr. 20.

Niðurstaðan af þessu sé sú, að launahækkanir hafi samtals haft meira en þriðjungsvægi í breytingu á lánskjaravísitölu. Það hlutfall hækki nokkuð með hinni breyttu lánskjaravísitölu. Að þessu leyti sé stigsmunur, en ekki eðlismunur á eldri og yngri lánskjaravísitölu. Þessi framkvæmd staðfesti, að frá upphafi hafi verið litið svo á, að hækkanir á launum, þjón-

ustu o.s.frv. hafi verið taldar rúmast innan hugtaksins verðhækkunar í 2. mgr. 36. gr. margnefndra laga.

Stefnandi byggir á því, að við setningu reglugerðar nr. 18/1989 og eftirfarandi auglýsingu Seðlabankans hafi ekki verið fullnægt því lagaskilyrði, sbr. a-lið 4. tl. 39. gr. l. nr. 13/1979, að í grundvelli verðtryggingar sé miðað við opinbera skráða vísitölu.

Þessu sjónarmiði stefnanda sé algerlega mótmælt. Hafið sé yfir vafa, að launavísitala sú, sem Hagstofa Íslands reiknar út samkvæmt l. nr. 63/1985, sé opinber skráð vísitala. Hér sé um að ræða lögbundna vísitölu, sem opinber aðili, Hagstofa Íslands, reikni út mánaðarlega og birti opinberlega í sérstökum tilkynningum, Hagtíðindum og fjölmiðlum, auk þess sem almenningur eigi aðgang að henni á Hagstofunni. Á það skuli jafnframt bent, að þessi vísitala sé gagngert til þess ætluð að hafa áhrif á greiðslu skuldbindinga innan ákveðins hluta íslensks lánamarkaðar.

Þá skuli áréttað, að þær breytingar á verðtryggingarheimildum, sem hér séu til umfjöllunar, séu ekki afturvirkar, þ.e. þær hrófli ekki við þegar áföllnum verðbótum skv. þegar gerðum fjárskuldbindingum.

Með tilvísun til „lánskjaravísitölu“ án nánari skilgreiningar, sem sé að finna á skuldabréfi á dskj. nr. 3, hafi falist samkomulag málsaðila þess efnis, að höfuðstóll skuldabréfsins skyldi verðtryggður miðað við þær reglur, sem Seðlabankinn heimilaði á hverjum tíma. Seðlabankinn hafi heimilað verðtryggingu skv. eldri lánskjaravísitölu fram til útgáfu auglýsingar nr. 19/1989. Eftir það hafi hann heimilað verðtryggingu miðað við hina breyttu lánskjaravísitölu. Þetta séu hinar einu heimildir, sem veittar hafi verið til verðtryggingar á gildistíma skuldabréfsins. Öðrum heimildum til verðtryggingar þess háttar skuldbindinga sé ekki til að dreifa.

Haft skuli í huga, að sú breyting, sem gerð var á grundvelli lánskjaravísitölu, sé almenns eðlis. Hún nái þannig jafnt til allra samninga, sem tengdir séu lánskjaravísitölu. Breyting vísitölunnar helgist af efnahagslegum aðgerðum stjórnvalda, sem breytist frá einum tíma til annars. Ljóst sé, að dómstólar hafi talið þá vernd, sem 67. gr. stjórnarskrárinnar veiti eignarréttindum, þ. á m. kröfuréttindum, takmarkist af heimildum stjórnvalda til að gera efnahagslegar ráðstafanir, enda sé gætt almennra jafnræðis-sjónarmiða. Breyting lánskjaravísitölunnar nú falli að sjálfsögðu undir þetta. Stefnandi komist ekki hjá því frekar en aðrir að setta sig við afleiðingar slíkra almennra efnahagsaðgerða.

Í þessu samhengi sé einnig vakin á því athygli, að grundvelli lánskjaravísitölu hafi áður verið raskað, án þess að vefengt hafi verið lögmæti afleiðinga þess á þegar gerðar fjárskuldbindingar. Þannig hafi grundvelli framfærsluvísitölu verið breytt með l. nr. 10/1981 og 5/1984. Enn fremur hafi grundvelli byggingarvísitölu verið breytt með l. nr. 18/1983 og

42/1987. Sérstök athygli skuli vakin á því, að hin siðastnefnda lagabreyting gerist eftir útgáfu þess skuldabréfs, sem mál þetta snýst um. Grundvöllur verðtryggingar þess skuldabréfs hafi því ekki verið með öllu óbreyttur frá útgáfu skuldabréfsins til birtingar auglýsingar nr. 19/1989.

Varðandi þann lið kröfugerðar, sem lýtur að dráttarvöxtum af máls-kostnaðarfjárhæð, vísast til 2. mgr. 175. gr. 1. nr. 85/1936, sbr. 21. gr. 1. nr. 54/1988. Enn fremur vísast til 10. gr. 1. nr. 25/1987, sbr. 12. og 14. gr. s.l.

Málsástæðu Réttargæslustefnda Seðlabanka Íslands.

Réttargæslustefndi Seðlabanki Íslands telur, að beita hafi átt lánskjaravísitölu þeirri, sem tók gildi 1. febrúar 1989, við útreikning á greiðslu á skuld stefnda við stefnanda samkvæmt umræddu skuldabréfi, og verði stefnandi að hlíta því, að umrædd fjárskuldbinding stefnda, sem stofnað var til fyrir 1. febrúar 1989, breytist til samræmis við lánskjaravísitölu þá, sem tók gildi 1. febrúar 1989, þótt grundvelli hennar hafi verið breytt í samræmi við reglugerð nr. 18/1989.

Í VII. kafla laga nr. 13/1979 sé að finna ákvæði um verðtryggingu sparifjár og lánsfjár. Í 1. mgr. 36. gr. þeirra laga segi t.d., að Seðlabanki Íslands skuli hafa umsjón með framkvæmd ákvæða þessa kafla. Hann veiti heimildir til verðtryggingar, nema hún sé heimiluð sérstaklega í lögum. Þá segi í 2. mgr. 39. gr., að Seðlabankinn skuli birta vísitölur, sem heimilt sé að miða verðtryggingu sparifjár og lánsfjár við, ásamt vaxtakjörum.

Viðskiptaráðherra sé síðan í 3. mgr. 65. gr. laga heimilt að setja með reglugerð nánari ákvæði um framkvæmd VII. kafla laganna, sem hann hafi nú gert með setningu reglugerðar nr. 18/1989.

Þó svo að VII. kafli 1. nr. 13/1979 nefni „verðvísitölu“, „verðýrðun af völdum verðhækkana“, „verðtryggja“, „tengdur verðlagsbreytingum“, þá fallist réttargæslustefndi ekki á það, að viðmiðun við laun sé útilokuð í grundvelli lánskjaravísitölu, enda séu laun nú þegar t.d. hluti af byggingarvísitölu, sem hafi verið og sé enn grundvöllur lánskjaravísitölunnar, og hafi því bein áhrif á hana.

Það sé almennt viðurkennt, að laun séu verð á þjónustu, hliðstætt verði á vöru. Hefði löggjafinn ætlað sér að útiloka viðmiðun við laun í grundvelli vísitölu, sem heimilt væri að miða verðtryggingu sparifjár og lánsfjár við, hefði verið ástæða til að taka það sérstaklega fram í lögnum.

Þá fellst réttargæslustefndi ekki heldur á það sjónarmið stefnanda, að við setningu laga nr. 13/1979 „hafi verið gengið út frá því að framfærsluvísitala og vísitala byggingarkostnaðar væru notaðar til að mynda þá vísitölu, sem heimilt yrði að miða við fjárskuldbindinga við“.

Þá telur réttargæslustefndi, að lagalega skipti ekki máli, hvort vísitölur

þær, sem hann birtir, séu „viðtækur og haldgóður mælikvarði á almennar verðlagsbreytingar og þar með grundvöllur verðtryggingar“, enda þótt að hans mati sé æskilegt, að svo sé út frá verðtryggingarsjónarmiði, enda uppfylli núgildandi vísitala fullkomlega öll skilyrði í því efni.

Þá getur réttargæslustefndi ekki fallist á þá röksemd stefnanda, að launavísitala sú, sem Hagstofa Íslands reikni og birti mánaðarlega, sbr. lög nr. 63/1985 um greiðslujöfnun fasteignaveðlana til einstaklinga, uppfylli ekki skilyrði a-liðar 4. tl. 39. gr. 1. nr. 13/1979.

Umræddur a-liður 4. tl. 1. mgr. 39. gr. 1. nr. 13/1979 kveði skýrt á um það, að grundvöllur verðtryggingar geti verið opinber skráð vísitala „eða vísitölur eins og þær eru reiknaðar á hverjum tíma“. Það sé sem sé ekki nauðsynlegt, að í grundvelli verðtryggingar sé miðað við opinbera skráða vísitölu, eins og stefnandi vilji vera láta. Tilvitnun stefnanda í athugasemdir við stjórnarfrumvarp til laga um launavísitölu, sem ríkisstjórnin lagði fram á Alþingi í desember 1988 og enn sé óafgreitt, þar sem talið sé, að eitt skilyrða verðtryggingar sé það, að miðað sé við opinbera skráða vísitölu, fái því ekki staðist skv. framansögðu. Auk þess sé umrædd launavísitala jafn-„opinber“ og byggingar- og framfærsluvísitala, enda allar byggðar á lögum og reiknaðar út og birtar af Hagstofu Íslands.

Réttargæslustefndi geti ekki fallist á þá röksemd stefnanda, að lánskjaravísitala sú, sem tók gildi 1. febrúar 1989, sé ólögæt vegna valdburrðar viðskiptaráðuneytisins og viðskiptaráðherra. Viðskiptaráðherra hafi í 3. mgr. 65. gr. 1. nr. 13/1979 heimild til að setja með reglugerð nánari ákvæði um framkvæmd VII. kafla laganna. Með slíkri heimild hljóti viðskiptaráðherra að hafa heimild til að kveða á um nánari framkvæmd laga nr. 13/1979, þar á meðal grundvöll verðtryggingar.

Það, hvort um valdburrð sé að ræða hjá viðskiptaráðherra við útgáfu reglugerðar nr. 18/1989, skipti þó ekki máli við úrlausn þessa máls, því að mestu máli skipti, að réttargæslustefndi hafi birt vísitölu með stoð í 39. gr. 1. nr. 13/1979 til þess að miða verðtryggingu sparifjár og lánsfjár við. Önnur vísitala sé ekki í gildi í því skyni, og verði stefnandi því að sæta því, að hún sé lögð til grundvallar við útreikninga á skuld stefnda við hann skv. umræddu skuldabréfi, enda geri 44. gr. 1. nr. 13/1979 beinlínis ráð fyrir því, að umreikna eigi á milli tveggja vísitölugrundvalla, þegar gerð sé breyting á grundvelli einhverrar vísitölu, sem leyfð hafi verið í verðtrygðum samningum.

Þá sé auk þess í sömu grein við það miðað, að sérstök nefnd felli úrskurð um það, hvernig umreikna skuli milli hinna tveggja vísitölugrundvalla. Umrædd nefnd hafi nú þegar fjallað um mál þetta og úrskurðað, að sú reikningsaðferð, sem Seðlabankinn lagði til, sé í samræmi við ákvæði reglugerðar nr. 18/1979.

Þriðja og fjórða grein umræddrar reglugerðar nr. 18/1989, sem sett sé með heimild í 3. mgr. 65. gr. l. nr. 13/1979, hafi að geyma nánari ákvæði um það, hvernig reikna skuli milli hinna tveggja vísitölugrundvalla, og sé erfitt að hugsa sér annars konar tengingu mismunandi vísitölugrundvalla. Röksemdir stefnanda miði hins vegar við það, að engin tenging eigi sér stað, sem aftur þýddi, að um tvær sjálfstæðar vísitölur væri að ræða, sem reikna þyrfti samhliða um ókomin ár.

Umrædd breyting á vísitölugrundvellinum sé almenn, þ.e. hún hafi áhrif á alla samninga verðtryggða með lánskjaravísitölu. Svo sé einnig um ástæðurnar fyrir því, að hún sé gerð. Þegar svo sé, sé talið heimilt að hafa áhrif á samningsréttarskyldur aðila, sbr. Ólaf Lárusson í Eignarrétti I frá 1950, bls. 35.

III.

Niðurstaða.

Krafa stefnanda byggist á skuldabréfi, sem lagt var fram af hans hálfu í ljósriti, en af málátillbúnaði hans kemur fram, að frumrit þess var afhent umboðsmanni stefnda, Samvinnusjóðs Íslands hf., er það var greitt.

Við munnlegan málflutning var frumrit bréfsins lagt fram af hálfu stefnda, Samvinnusjóðs Íslands hf., og í sama réttarhaldi var eftirfarandi bókað eftir lögmanni stefnda: „Lögmáður aðalstefnda lýsti því nú yfir, að af hálfu stefnda væri litið svo á, að þar sem bréfið væri ókvittað, þá hefði það verið afhent með þeim fyrirvara um greiðslu, sem fram kemur í kvittun á dskj. nr. 5, og væri því ekki mótmælt, að krafan ætti stoð sína í bréfinu.“

Skuldabréf þetta er ókvittað og ber ekki með sér, að fullnaðargreiðsla samkvæmt því hafi farið fram.

Að svo komnu þykir mega taka málið til efnisúrlausnar.

Verður nú fjallað um málsástæður stefnanda í þeirri röð, sem þær koma fyrir í stefnu.

1. Stefnandi telur, að ákvæði VII. kafla l. nr. 13/1979 heimili ekki, að tekin sé upp bein viðmiðun við almennar launabreytingar, þar sem þær séu ekki mælikvarði á verðlagsbreytingar, enda geti laun þróast á allt annan veg en almennt verðlag.

Enda þótt lánskjaravísitala sú, sem notuð var við útreikning á skuld stefnda samkvæmt skuldabréfinu, hafi að 1/3 grundvallast á launavísitölu, þá verður ekki á það fallist með stefnanda, að sá verðtryggingargrundvöllur sé ólögmaður. Laun eru verð á vinnu og þjónustu, og hafa launabreytingar þannig áhrif á almennt verðlag. Má því nota þær sem verðmæli, enda verður ekki af orðalagi laganna ráðið, að ætlunin hafi verið að útiloka verð á vinnu og þjónustu sem viðmiðun í grundvelli verðtryggingar.

Í þessu sambandi má benda á, að laun hafa haft bein áhrif á þróun bygg-

ingarvísitölu og hafa þannig áhrif á þróun lánskjaravísitölunnar, og er óumdeilt í máli þessu, að slíkt sé heimilt.

2. Stefnandi telur, að við setningu reglugerðar nr. 18/1989 og eftirfarandi auglýsingu Seðlabankans hafi ekki verið gætt ákvæða a-liðar 4. tl. 1. mgr. 39. gr. 1. nr. 13/1979 um, að „miðað sé við opinbera skráða vísitölu eða vísitölur eins og þær eru reiknaðar á hverjum tíma“.

Ekki verður á þetta fallist, þar sem launavísitala sú, sem hér um ræðir, er samkvæmt ákvæðum 6. gr. 1. nr. 63/1985 reiknuð út og birt af Hagstofu Íslands. Er þannig fullnægt þeirri formkröfu, sem gerð er um grundvöll verðtryggingar samkvæmt framangreindu lagaákvæði.

3. Seðlabanki Íslands veitir heimildir til verðtryggingar og skal birta vísitölur, sem heimilt er að miða verðtryggingar lánsfjár við, skv. 1. mgr. 36. gr. og 2. mgr. 39. gr. 1. nr. 13/1976.

Á grundvelli þessara heimilda ákvað Seðlabankinn samsetningu þeirrar lánskjaravísitölu, sem í gildi var, áður en umdeild breyting á grunni vísitölunnar átti sér stað. Á sama hátt hafði Seðlabanki Íslands heimild til þess að breyta þeirri samsetningu, svo framarlega sem fylgt var öðrum ákvæðum laganna um form og efni vísitölunnar.

Með auglýsingu nr. 19/1989, sem Seðlabanki Íslands birti í kjölfar reglugerðar viðskiptaráðherra nr. 18/1989, var þannig tekin lögmat ákvörðun um breytingu á samsetningu lánskjaravísitölunnar.

4. Loks byggir stefnandi á því, að hann þurfi ekki gegn vilja sínum að sæta því, að hin nýja vísitala sé lögð til grundvallar í útreikningum á skuld stefnda við hann samkvæmt umræddu skuldabréfi.

Krafa stefnanda byggist, eins og áður greinir, á skuldabréfi, sem liggur frammi í málinu í frumriti. Skuldabréf þetta fullnægir formskilyrðum laga nr. 13/1979 um verðtryggingu lána, og er ekki ágreiningur um það í málinu. Um verðtryggingu kröfunnar segir svo í skuldabréfinu: „Lán þetta er bundið lánskjaravísitölu með grunnvísitölu 1396. Höfuðstóll skuldarinnar breytist í hlutfalli við breytingar á vísitölunni frá grunnvísitölu til gjalddaga.“ Að öðru leyti er enginn sérstakur fyrirvari gerður í bréfinu um breytingar, sem kunni að verða á grunni lánskjaravísitölunnar.

Í 44. gr. 1. nr. 13/1979 er gert ráð fyrir því, að breyting kunni að verða á grundvelli og/eða útreikningi verðtryggingar. Samkvæmt grein þessari er gert ráð fyrir því, að sérstök nefnd umreikni vísitöluna milli eldri og yngri grundvallar.

Verður að telja, að málsaðilar verði að sætta sig við þær breytingar á vísitölugrunni, sem heimilar eru samkvæmt lögum þessum, enda er ekki gerður sérstakur fyrirvari um annað í lánssamningnum.

Ekki er í 44. gr. laga nr. 13/1979 eða öðrum ákvæðum þeirra að finna skýra vísbendingu um það, hvar mörk leyfilegrar breytingar á vísitölugrunni

liggja. Ljóst er þó, að þær breytingar verða að uppfylla lagaskilyrði verðtryggingar samkvæmt 39. gr. laganna. Kemur hér einkum til álita, hvort heimilt hafi verið að nota launavísitölu sem hluta grundvallar verðtryggingar, þannig að fullnægt sé ákvæðum a-liðar 4. tl. 39. gr. laganna. Það skilyrði laganna telst vera uppfyllt, svo sem fyrr greinir í umfjöllun um 2. málsástæðu stefnanda. Þá ber og að líta til þess, að hér er um að ræða almenna breytingu á lánskjaravísitölu, sem er ætlað að hafa áhrif á alla samninga þannig verðtryggða.

Samkvæmt framansögðu verður stefnandi því að sæta þeirri breytingu, sem varð á grundvelli lánskjaravísitölunnar í lögskiptum hans við stefnda. Ber því að sýkna stefnda af öllum kröfum stefnanda í máli þessu.

Eftir atvikum þykir rétt, að málskostnaður falli niður.

Dóminn kváðu upp Sigríður Ólafsdóttir borgardómari, Eggert Óskarsson borgardómari og Allan Vagn Magnússon borgardómari.

D ó m s o r ð:

Stefndi, Samvinnusjóður Íslands, skal vera sýkn af öllum kröfum stefnanda, Árna Árnasonar, Fífumýri 13, Garðabæ, í máli þessu.

Málskostnaður fellur niður.
